

залишається недостатнім, що відбивається на рівні впровадження інновацій та конкурентоспроможності продукції, яка на цих підприємствах випускається.

Література

1. Статистичний щорічник України за 2011 рік. /За ред. О.Г. Осауленка. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2011. – 566 с.
2. Данилина Е.И. Воспроизводство оборотного капитала в глобальной инновационной экономике / Е.И. Данилина // Электронный научный журнал Проблемы современной экономики.-№ 2(30) / [Электронный ресурс] / www/m-economy.ru/outher.php?
3. Пярнитс Ю.Э. Стратегия и тактика гибкого управления / Ю.Э. Пярнитс, Т.И. Савенкова.– М.: Финансы и статистика, 1991.– 189 с.
4. Скопина И.В. Восстановительные инвестиции в основной капитал как стратегический фактор экономического роста / И.В. Скопина, Ю.О. Бакланова, А.О. Скопин // Региональная экономика и управление: электр. науч. журн. / Вятский государственный университет - [Электронный ресурс]. – Киров: ООО "Международный центр научно-исследовательских проектов", 2007. - №1 (09) <http://region.mcnip.ru/modules.php?name=News&file=article&sid=115>
5. Біловодська О.А. Показники аналізу інноваційної діяльності: закордонний досвід / О.А. Біловодська [Електронний ресурс] / http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2010/Economics/63309.doc.htm

334.732.2.01

*Гнатківський Б.М., к.е.н., доцент,
Бульботка О., здобувач,*

Львівський національний університет імені Івана Франка

**НАЦІОНАЛЬНА КРЕДИТНА КООПЕРАЦІЯ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ:
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ**

Економіка першої половини XIX століття характеризувалась прискоренням промислового розвитку у західноєвропейських країнах. Як наслідок, перед тогочасними підприємствами постала проблема нестачі коштів для фінансування діяльності, а з плином часу ця проблема поширилась і на групи приватних осіб. Фінансово-кредитними установами, що функціонували на той час і які б могли задовольняти потреби у кредитних ресурсах, були банки, які, через свою незначну кількість, займали монопольне становище на кредитному ринку. Як наслідок, наявність значного попиту на кредитні ресурси і обмежений доступ до них, підвищували їх вартість, що ускладнювало діяльність як підприємств та окремих груп торговців, так і найманих працівників – громад, об'єднаних виробничими, професійними чи соціальними інтересами. Отже, в середині XIX століття виникла необхідність появи нових форм кредитування, які б здешевлювали та полегшували доступ до фінансових ресурсів та створювали конкурентне середовище на фінансовому ринку.

Ідеєю, яка задовольнила б описані вимоги була ідея кооперації – об'єднання зусиль окремих осіб чи груп осіб для досягнення певних цілей. Ідеологами такої філософії вважаються Роберт Оуен, Луї Блан та Шарль Фур'є, які обґрунтували економічні переваги кооперації як форми організації господарювання. В контексті проблеми, що розглядається, а саме, появи нової форми кредитування, ця ідея знайшла своє відображення у діяльності кредитних спілок.

Метою даної статті є розкрити традиції національної кредитної кооперації на території східної та західної України із середини XIX ст., проаналізувати особливості їх розвитку в контексті загальносвітових тенденцій. Охарактеризувати процес відновлення діяльності кредитних спілок в 90-х роках XX ст. із проголошенням незалежності України.

Вперше кооперації з'явилися у Англії у легкій промисловості, що можна пояснити тим, що, по-перше, тогочасна Англія характеризувалась найшвидшими темпами промислового розвитку серед країн західної Європи, а, по-друге, основу економіки Англії становило виробництво та торгівля тканинами та виробами з них. Перша в світі споживча кооперація була заснована ткачами в місті Рочдейл у 1844 році і мала вона такий вигляд: учасники кооперативу могли купувати у спеціально створеному кооперативному магазині товари за нижчими, ніж середньо ринкові, цінами та отримувати частину прибутку пропорційно до суми зроблених покупок.

У 1849 році ідея кооперативного кредитування була втілена в Німеччині у сільському господарстві. Причинами появи такої форми фінансування у Німеччині були:

1. Німеччина була однією з перших, за темпами розвитку, країн тогочасної Європи.

2. Важливе місце у національній економіці займало сільське господарство, яке в той рік зіштовхнулось зі значною проблемою – епідемією фітофторозу (хвороба рослин), яка вразила картоплю, що була основним продуктом харчування мало та середньо забезпечених верств населення, а, отже, країні загрожував голод.

Вирішення проблеми було знайдене Фрідріхом Вільгельмом Райффайзенем у заснуванні, подібної до описаної англійської, інституції – кредитного кооперативу. Механізм діяльності кредитного кооперативу був наступним: населення певного міста (Райффайзен був мером одного з невеличких баварських міст), що мало тимчасово вільні кошти, об'єднувало їх з метою надання кредиту під низькі відсотки малозабезпеченим верствам для купівлі продуктів харчування. Метою діяльності німецького кредитного союзу та англійського кооперативного магазину було сприяння покращенню майнового стану громадян, але головна відмінність обох цих установ полягала в тому, що способом досягнення поставленої магазином мети було здешевлення товарів, а кредитним союзом – полегшення та здешевлення доступу населення до фінансових ресурсів. Тобто у кредитному кооперативі вектор діяльності переноситься з господарської у фінансову сферу, що дозволяє саме його, а не англійський магазин, розглядати як першу фінансово-кредитну установу кооперативного типу. Тому саме ця інституція вважається прототипом сучасних кредитних спілок, а їх засновник – «батьком» кооперативного кредитування.

Майже одночасно з Ф. Райффайзенем подібну діяльність починає Герман Шульце у 1850 році в німецькому місті Деліч, засновуючи на правах колективної власності млин та пекарню, які виготовляли дешевий хліб для своїх власників, а також «народний банк», що надавав позики фермерам. Доцільно відмітити, що надання позик «народний банк» здійснював не лише своїм членам. В цьому полягала головна, проте не єдина, відмінність діяльності фінансових установ райффайзенівського та шульце-делічівського типу. Інші відмінності наведені в порівняльній таблиці (табл. 1).

Таблица 1

Порівняння типів кредитних кооперативів

Кредитні кооперативи типу Ф. Райффайзена	Кредитні кооперативи типу Г. Шульце-Деліча
Солідарна відповідальність членів своїм майном за зобов'язаннями кооперативу	Необмежена відповідальність членів своїм майном за зобов'язаннями кооперативу
Членам кооперативу було заборонено приймати участь у діяльності інших кооперативів	Відсутність заборон щодо членства
Надання позик головню на виробничі потреби	Надання позик як на виробничі, так і на споживчі потреби
Переважають довгострокових кредитів	Переважають короткострокових кредитів
Масштаб дії кооперативу обмежувався територіально	Регіон дії кооперативу не обмежувався
Робота Правління кооперативу вважалась безкоштовною	Робота Правління кооперативу вважалась оплатною
Членами кооперативу могли бути лише представники певного кола осіб (певної професії, заняття тощо)	Не існувало обмежень щодо вступу в кооператив

Незважаючи на певні відмінності у діяльності кредитних установ свого типу, як Райффайзен, так і Шульце-Деліч розглядали їх діяльність як спосіб протидії ремісників та фермерів банківському монополізму на ринку фінансових послуг. Розвиток кредитних кооперативів був стрімким, досить швидко вони поширились по всій Німеччині. Так у 1859 році налічувалось 183 кооперативи, а у 1913 році – 3599. У 1864 році Ф. Райффайзен заснував для німецьких фермерів у місті Хеддесдорфі кредитний союз, що носив назву «Хеддесдорфська спільнота благополуччя», а вже у 1876 році, коли був створений Рейнський банк сільського кредитування, що виконував функції центробанку, діяльність роздрібнених кооперативів стала організованою та набула форми національного кредитного руху.

На початкових етапах своєї діяльності кредитні кооперативи характеризувались незначними обсягами активів. Початковий капітал кооперативи Г. Шульце-Деліча становив 140 доларів, а щомісячні внески були встановлені у розмірі 5 центів. Саме через незначні обсяги активів, кооперативи надавали позики лише для купівлі товарів першої необхідності.[6]

Невдовзі після зародження в Німеччині кооперативний рух поширився у всій Європі, а згодом і в Північній Америці.

Перша «народна каса» в Північній Америці була створена Альфонсом Дежарден у 1900 році в місті Левіс (Квебек, Канада), а вже в 1906 році був прийнятий закон «Про народні каси».

Перші кредитні кооперативи у США почали свою діяльність у 1909 році. Їх розвиток відрізнявся від західноєвропейського набагато повільнішими темпами протягом першого десятиріччя. Проте ситуація докорінно змінилась у 20-х рр. XX ст. Розвиток кооперативного кредитування у США пов'язується з іменами бізнесменів Едварда Файліна та юриста Роя Бергенгрена. Починаючи з цього часу і протягом наступного десятиріччя американська економіка почала стрімко розвиватися, і, як наслідок, склались сприятливі економічні умови для поширення кредитних кооперативів. Були і інші сприятливі чинники для розвитку кредитних кооперацій, а саме:

1. Економічний розвиток країни сприяв підвищенню рівня життя населення, а, отже зростанню його потреб, що збільшило попит на споживчі кредити.

2. Банки були зацікавлені в наданні великих за обсягами кредитів, а не споживчому кредитуванні.

Так, в 1921 році в США було зареєстровано 19 нових спілок, а вже у 1930 році їх кількість перевищила 1000 [11].

На той час закони про кредитні спілки були прийняті майже у всіх штатах, а у 1934 році Рузвельтом був підписаний федеральний закон про кредитні спілки та утворена Національна асоціація кредитних спілок (НАКС) – перша саморегулююча організація описуваних установ. На початку 50-х років XX ст. кредитні спілки у США об'єднували понад 4,5 мільйони членів, а їх сукупні активи становили більше мільярда доларів. Цікавим є факт, що у розпал «холодної війни» противники кредитних спілок поширювали думку, що діяльність кредитних спілок побудована на соціалістичних принципах об'єднання, а, отже, суперечить принципам вільного підприємництва та створює значну загрозу американським підприємствам. Проблема була вирішена зусиллями НАКС шляхом розширення зв'язків з громадськістю та співпрацею з Асоціацією Американських Банків. Наступні два десятиліття (1960-ті – 1970-ті роки) характеризуються загостренням конкурентної боротьби між кредитними спілками та іншими фінансово-кредитними установами, що викликана зростанням інфляції та відсоткових ставок. Особливо гострим було становище на початку 1980-х років через складну макроекономічну ситуацію – у 1981 році більше 500 кредитних спілок збанкрутувало. Проте з 1983 року починається підйом американської економіки, і, як наслідок, новий період розвитку кредитних спілок. Варто відзначити, що конкурентна боротьба між банками та кредитними спілками в цей період значно посилюється – банківські установи, відчуваючи загрозу зі сторони спілок, масово подають судові позови, з питаннями типу: зростання кредитних спілок відбувається внаслідок нечесної конкуренції; кредитні спілки не обмежені правилами так званого справедливого кредитування, а НАКС надає перевагу чисельному зростанню кредитних спілок замість зміцнення їхньої надійності. Судові атаки зі сторони банківських установ на діяльність кредитних спілок тривали до серпня 1998 року, коли Б. Клінтоном було підписано закон «Про членство в кредитних спілках» (H. R. 1151 The Credit Union Membership Access Act), що прийшов на зміну федеральному закону 1934 року [10]. Цей закон:

1. Обмежив кількість членів спілки – 300 осіб, за винятком умови, якщо група неспроможна самостійно створити життєздатну кредитну спілку.

2. Затвердив чинних членів і групи у їхньому членстві на 7 серпня, день прийняття закону.

3. Уможливив використання до 12,25% активів спілки для бізнес-позичок та дозволив не включати до цього ліміту окремі бізнес-позички до 50 000 доларів.

4. Визначив статус найближчих родичів і членів домогосподарства.

5. Унеможливив вихід учасників з кредитних спілок.

6. Встановив стандарти статутного капіталу.

7. Зобов'язав до щорічного аудиту застраховані кредитні спілки з активами понад 500 мільйонів доларів.

8. Полегшив процес реорганізації кредитних спілок у банки взаємного заощадження.

Слід сказати, що конкурентна боротьба між банками та кредитними спілками триває до цих пір. І хоч частка фінансового ринку, яку займають спілки є незначною (близько 5%), в абсолютному грошовому еквіваленті (враховуючи обсяг ринку) це є значна сума, яка для банківських установ є втратами, чим і пояснюється продовження конкурентної боротьби.

Кредитно-кооперативний рух на території сучасної України розпочався у середині XIX ст., а його розвиток зазнав значного впливу історичних умов. Так як територія сучасної України у середині XIX ст. перебувала під владою двох держав, то, відповідно, діяльність кредитних кооперативів східної та західної України відрізнялась аж до об'єднання цих територій під владою СРСР. Тому пропонуємо розгляд історії кооперативного кредитування окремо на кожній з цих територій.

Особливістю географічного розташування позичкових товариств була їх значна концентрація на території східної України, що пов'язане з перебуванням тієї території під владою Російської імперії, правлячі кола якої активно впроваджували європейські ідеї у своїй державі.

Першою установою, яка мала ознаки сучасних кредитних спілок, було утворене у місті Гадяч (сучасна Полтавська область) у 1869 р. позичково-ощадне товариство. Воно виникло з того, що місто Гадяч мало громадські сіножаті, які здавалися в оренду; коли з цієї оренди отримали 1492 руб., громада хотіла використати ці гроші або розділити їх, але, за чимось порадою, вирішила заснувати громадську касу. Першого року свого існування Гадяцьке ощадно-позичкове товариство нараховувало 28 членів міщан-ремісників і купців. Відомо, що Гадяцьке товариство проіснувало аж до 1919 року.[5]

У 1871 р. виникли ще три ощадно-позичкові товариства: Вереміївське на Катеринославщині, Обознівське й Петрівське на Херсонщині. Основними характеристиками перших товариств були:

1. Наявність початкового (статутного) капіталу, розмір якого визначався Статутом товариств (1000 руб.).
2. Обов'язковість пайових внесків у розмірі від 50 до 100 руб.
3. Відсутність єдиного підходу до прийому в члени кооперативу у різних кооперативах.
4. Термін надання позики – 6 місяців, з можливістю відтермінування на 3 місяці.
5. Необхідність поруки двох осіб.
6. Відсутність правової основи діяльності товариств до середини 90-х років XIX ст.

Остання особливість діяльності значно сповільнював розвиток і поширення кредитних кооперативів на території Російської імперії, а, отже, і на східноукраїнських землях. Прийняття у 1895 році закону «Про установи дрібного кредиту» дало можливість створення ощадно-позичкових товариств на безпайовій основі, тобто кредитних кооперативів райффайзенівського типу. Перша така установа у царській Росії з'явилась того ж року на Полтавщині в селі Іванківці.

Подальше реформування та удосконалення правового поля діяльності кредитних кооперативів відбулось з прийняттям у 1904 році нового закону, який регулював діяльність кооперативів. Основні нововведення даного закону:

1. Створення Управління у справах дрібного кредиту, яке діяло як самостійний департамент міністерства фінансів та виконувало функції регулювання та нагляду за діяльністю кредитних кооперативів.
2. Державна підтримка кредитних кооперативів шляхом надання довгострокових кредитів.
3. Створення Центрального Комітету у справах дрібного кредиту та губернських комітетів, які здійснювали розподіл та нагляд за розподілом вищеописаних асигнувань.
4. Було затверджено зразкові статuti ощадно-позичкових та кредитних товариств. (вони були практично ідентичними, як і механізм діяльності цих установ).
5. Було встановлено деякі нормативи діяльності товариств (не менше 20 % зобов'язань товариства мали тримати у вкладах до Державного банку або його цінних паперах; зобов'язання товариства по прийнятих вкладах та отриманих позичках не могли більше ніж у 10 разів перевищувати його основний капітал).
6. Кредитним товариствам було дозволено приймати вклади не лише від своїх членів, а й від сторонніх осіб, проте кредити надавались лише учасникам товариства.
7. Було законодавчо розмежовано поняття вкладів на певний термін (депозитні вклади) або без встановлення терміну (вклади до запитання).
8. Товариства мали забезпечити таємницю вкладу.
9. Прийняття вкладу супроводжувалось видачею ощадної книжки.
10. Відсотки, отримані вкладниками по вкладах до товариства, не підлягали оподаткуванню.

Кредитним товариствам було дозволено брати позики в інших організацій з метою поповнення обігових коштів. Кредитними товариствами мав використовуватись диференційований підхід у формуванні кредитного портфелю: максимальна сума кредиту, надана кожному конкретному членові мала встановлюватись виходячи з його надійності та довіри до нього, незалежно від наданого ним забезпечення та виду позики. Передбачалась також можливість надання кредиту без застави, безперечно в межах певного встановленого ліміту. Обидва ліміти заносились в розрахункову книжку кожного члена товариства.

Ці та інші нововведення мали позитивні наслідки для розвитку кредитних кооперативів: якщо на початок 1903 року в шести губерніях Лівобережжя і Півдня України функціонувало 99 кредитних і 96 ощадно-позичкових товариств, то на 1 січня 1910 р. в українських губерніях функціонувало вже 1388 кредитних та 401 ощадно-позичкове товариство [4].

Розвиток кооперативного руху призвів до об'єднання окремих товариств та утворення союзів кредитних кооперативів. Найбільшими такими союзами були Бердянський, Мелітопольський та Київський. Окрему увагу слід приділити останньому – Київському союзу «Союзбанк», центр якого знаходився в селі Дзенгелівці. До 1911 року союз не мав права проводити банківських операцій, проте в цьому році відбулось переведення союзу до Києва та надання йому права проведення зазначених операцій. Це посприяло підвищенню фінансової потужності «Союзбанку» і, як наслідок, «Союзбанк» поширив свою діяльність по всій території України, ставши організаційним та фінансовим центром цієї території. Його обороти були найбільші серед оборотів усіх союзів кредитних кооперативів Російської імперії.

«Союзбанк» став прикладом для наслідування і згодом аналогічним чином були побудовані й інші обласні кредитні кооперативні союзи, найпотужнішими з яких були Харківський, Одеський, Катеринославський та Подільський [8].

Політичні перевороти позначились і на умовах діяльності кредитних кооперативів. 20 березня 1917 р. Було проголошено «Закон про кооперативні товариства та їхні союзи», згідно якого було скасовано усі існуючі обмеження щодо діяльності кредитних кооперативів, зокрема було полегшено процедуру їх реєстрації в окружних судах.

Восени того ж року відбулось об'єднання союзів кредитних кооперативів, розташованих на території сучасної України, у «Південно-Руський кооперативний народний банк», який після проголошення УНР змінив назву на «Український народний кооперативний банк». Членами цього банку станом на 1 січня 1919 року були 131 із 288 кооперативних союзів.

Отже, бачимо позитивну тенденцію розвитку кредитного кооперативного руху: якщо у 1910 р. в Україні функціонувало 1789 кредитних кооперативів, а у 1914-2477, то на 1 вересня 1919 р. їх було вже понад 3300 [9].

Встановлення радянської влади та впровадження в дію політики «воєнного комунізму» у 1919 році докорінно змінили систему кредитних кооперативів, що діяла до того часу: на зміну традиційним кооперативам, організованим на правах приватної власності прийшли кооперативи, побудовані на принципах соціалістичної ідеології.

У січні 1920 року урядовим декретом всі види кооперації були об'єднані навколо споживчої, а членство у таких «кооперативах» було примусовим аж до 1924 року. Метою діяльності тогочасних кредитних товариств було піднесення, зміцнення та розвиток сільського господарства та сільськогосподарської промисловості.

Основними нормативно-правовими актами, що визначали діяльність кредитних кооперативів того часу стали декрет «Про сільськогосподарську кооперацію» від 26 жовтня 1921 року та декрет «Про кредитну кооперацію» від 5 квітня 1922 року. Основна частина діяльності кредитних кооперативів була спрямована на кредитування сільського господарства. Станом на 1923 рік діяло 9 кредитних товариств: Харківське, Одеське, Катеринославське, Київське, Чернігівське, Подільське, Полтавське, Донецьке та Волинське. Сумарний обсяг статутного капіталу становив майже 7 млн. крб., причому він повністю належав державним установам: 50,2 % паїв мали Держбанк і Наркомзем, а решту 49,8 % – губернські виконкоми, губернські земельні управління, промислові підприємства, споживчі кооперації, різноманітні установи тощо.

У 1926 році в Україні були створені перші кредитні спілки: Сталінська, Херсонська та Ізюмська, кожна з яких виконувала функцію сіль банку. Ці спілки об'єднали 259 кредитних сільськогосподарських товариств, що налічували 71,3 тис. членів.

Подальший розвиток кредитних кооперацій на території східної України були визначені «Положенням про кооперативний кредит», прийнятим у 1927 році. Прийняття цього документу мало важливе значення для посилення довіри населення до діяльності описуваних установ, оскільки згідно нього держава гарантувала збереження коштів, що знижувало психологічну напруженість населення, пов'язану з ризиком втрати заощаджень. Станом на 1 жовтня 1927 року в Україні вже діяло 18 кредитних спілок і їх діяльність позитивно впливала на загальний стан системи кооперативного сільськогосподарського кредитування.

Наприкінці 1920-х років відбулась чергова зміна системи господарювання – посилення централізації, ідеологічного тиску на діяльність суб'єктів господарювання, посилення державного контролю за їх діяльністю. Такі обставини призвели до знищення кредитних кооперацій, оскільки вони, за своєю суттю, були перш за все громадськими об'єднаннями, які не лише займались фінансовою діяльністю, а й брали активну участь у громадському, культурному та суспільно-політичному житті, що не узгоджувалось з тогочасною ідеологією. Кількість кредитних установ різко зменшилась – з близько 4000 у 1926 році до

близько 2000 у 1929 році, а на початок 1930 року кредитний кооперативний рух на території центральної та східної України припинився.

Абсолютно протилежною була ситуація на території західної України. В Галичині перше кредитне товариство під назвою «Віра» заснував Теофіл Кормош у 1894 р. в місті Перемишль. Діяльність цих установ базувалась на кооперативних принципах, основним видом забезпечення зобов'язань була іпотека, надані ними позики були короткостроковими та надавались під низькі відсотки.

Значний поштовх розвитку кооперативного руху на Галичині дав заснований у Львові в 1898 році союз кредитних товариств – «Крайовий Союз Кредитовий» (КСК). Він об'єднав 17 кооперативів Галичини і Буковини. Основними функціями були: право видавати позики, приймати вклади, ревізувати діяльність первинних кооперативів.

Перед Першою світовою війною в Галичині діяло 739 кредитних кооперативів, які контролювали лихварство в селах та серед працюючого населення по містах Галичини [5].

Основними відмінностями кредитних кооперативних рухів східної та західної України в період кінця XIX ст. – початку XX ст. були:

1. Кредитний кооперативний рух східної України був значно поширенішим за показником кількості кредитних товариств.

2. Кредитні товариства східної України були фінансово потужнішими та більш впливовими установами.

3. Для східної України було характерним краще законодавче регулювання діяльності кредитних кооперативів.

З приєднанням у 1939 році західних областей України до складу СРСР, кредитна кооперація на цій території також була ліквідована.

В роки німецької окупації кредитний рух в цілому по Україні занепав. Більшість кредитних установ було ліквідовано, діяло лише 70 Українбанків і фінансових кооперативних інституцій Центробанку. Особливістю цього періоду було поширення емігрантами української ощадно-кредитної діяльності закордон, зокрема в Канаду.

Новий період розвитку кредитних кооперативів в Україні почався зі здобуттям нею незалежності. Побудова ринкових відносин передбачала застосування нових, для пострадянської України, методів регулювання економічних відносин, створення і впровадження в дію принципово нового фінансового механізму, заснування нових фінансово-кредитних інститутів, тобто появу нових сегментів у вітчизняній економічній системі. Одним із таких, став сегмент так званих «установ третього рівня» – небанківських фінансово-кредитних установ, до яких належать і кредитні спілки. Передумови виникнення кредитних спілок в незалежній Україні подано в табл. 2.

Таблиця 2

Передумови виникнення кредитних спілок в незалежній Україні

Економічний аспект	Юридичний аспект	Психологічний аспект
Створення ринкового механізму регулювання економіки передбачало децентралізацію фінансових ресурсів, а, отже, економічну необхідність створення сфер акумулювання тимчасово вільних коштів населення, альтернативних державній банківській.	Відміна жорсткого правового регулювання фінансової сфери у період розпаду СРСР та здобуття Україною незалежності створило правові можливості заснування комерційних фінансових інституцій.	Розпад централізованої економічної системи сприяв формуванню окремих верств населення з так званим «ринковим світоглядом», що в контексті розглядуваного питання означає психологічну готовність однією групою осіб до взяття на себе відповідальності щодо організації та провадження фінансово-економічної діяльності та ризиків, пов'язаних з нею, а другою – до вкладення тимчасово вільних коштів у недержавні фінансові установи.

Отже, на початку 90-х років в Україні складалась «двополюсна» ситуація – наявність наведених чинників, з одного боку, сприяла становленню фінансово-кредитних інститутів, а складна загальна макроекономічна ситуація та відсутність значних обсягів вільних капіталів у населення, з іншого боку, унеможлилювала створення потужних фінансових установ, на зразок західноєвропейських та американських. Вихід був знайдений, власне, у створенні мережі дрібних банків та небанківських фінансово-кредитних установ.

Перші кредитні спілки незалежної України розпочали діяльність в червні 1992 року Перші дві кредитні спілки було створено в містах Кривий Ріг та Стрий – їх відновлення відбувалося за підтримки української діаспори з Канади та США. У травні 1993 року за сприяння української діаспори в Канаді було

затверджено Програму технічної допомоги розвитку кредитних спілок в Україні. У вересні 1993 року, під впливом української діаспори, аналогічну Програму схвалив уряд США.

У Києві були відкриті представництва Всесвітньої ради кредитних спілок та Канадської кооперативної асоціації, які розпочали реалізацію відповідно американської та канадської Програм технічної допомоги розвитку кредитних спілок в Україні. Їх партнерами були українські кредитні спілки США та Канади. 7 лютого 1994 року Національний банк України затвердив Типовий Статут кредитної спілки, після чого почалось стрімке виникнення кредитних спілок у більшості областей України, які характеризувались фінансовою слабкістю.

Складні макроекономічні умови (гіперінфляція 1993-1994 років та «валютна» криза 1998 року) стали головною причиною закриття багатьох спілок.

Протягом останнього десятиріччя відбувається відродження кредитних спілок в Україні, удосконалення нормативно-правової бази для їх діяльності. Нині в Україні діє 705 зареєстрованих ДКРРФП кредитних спілки, з яких лише 506 мають необхідну для повноцінної діяльності ліцензію.

У підсумку зазначимо виникнення кредитних спілок у світі загалом та в Україні зокрема, було, перш за все, пов'язане такими трьома чинниками:

по-перше – з необхідністю користування певними фінансовими послугами особами, які не мали доступу до ринку капіталів;

по-друге – з необхідністю припливу капіталів в ті сектори економіки, які вважаються непривабливими для структур, метою діяльності яких є отримання прибутку;

по-третє – з невідповідністю умов надання фінансових послуг великими учасниками даного ринку в силу їх монопольного (чи олігопольного) становища.

Врешті-решт, становленню та розвитку кредитних спілок посприяла недостатня державна фінансова підтримка певних верств громадян.

Література

1. Гончаренко В.В. Особливості відродження кредитної кооперації / В.В. Гончаренко // Фінанси України. – 1999. – №12. – С.82-90.
2. Коваль Ф. Кредитна кооперація – шлях розбудови інтелектуального і економічного потенціалу України / Ф. Коваль. – Л.: Каменяр, 2002. – 40 с.
3. Кредитні спілки в Україні: основні засади діяльності: навч. посіб. В 2-х книгах / За ред. А.Я. Оленчика. – К.: УІРФР. – 664 с.
4. Кульчицька Р.Б. З історії ощадної справи східної України / Р.Б. Кульчицька, З.І. Щибиловка // Фінанси України. – № 1. – 1997.
5. Мерцин В. З історії кредитних спілок / В.З. Мерцин // Україна фінансова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до файлу: <http://who-is-who.com.ua/bookmaket/kreditspilki2008/7/33.html>
6. Ринок фінансових послуг : навч. посіб. / С.В. Науменкова, С.В. Міщенко. – К.: Знання, 2010. – 532 с.
7. Цяпало О.С. Іпотечні банки Галичини наприкінці XIX на початку XX ст. / О.С. Цяпало // Фінанси України. – № 5. – 1998.
8. Економічна історія України і світу / За ред. Б. Д. Лановика. – К.: Вікар, 1999. – 737 с.
9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до файлу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vcndtu/2009_39/11.htm
10. Credit Union Membership Access Act H.R.1151.ENR – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до файлу: <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/D?c105:7:./temp/~c105z8ybpX>
11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до файлу: <http://galaktika-s.com.ua/maket.php?akcia=krsp2008&page=1&maket=krhist>

338.45.01

*Савін С.Ю., к.е.н., доцент,
Херсонський національний технічний університет*

СОЦІАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Розвиток вітчизняних підприємств характеризується накопиченням досвіду здійснення соціальних інновацій бізнесу як інструменту ефективного економічного зростання в умовах високоризикового кризового середовища функціонування сучасної економічної системи світу. Разом з цим визначення підходів до розвитку та оцінки соціальних інвестицій ускладнюється через неоднозначність підходів до визначення соціальних інновацій бізнесу, їх значення та ефективності, відсутність системного підходу до